

HANS-NORBERT LAHME: Sozialdemokratie und Landarbeiter in Dänemark (1871-1900). Eine Studie zur Entwicklung und Theorie und Praxis in der frühen dänischen Sozialdemokratie. Gleichzeitig ein Beitrag zur Diskussion der Agrarfrage in der europäischen Sozialdemokratie vor dem Ersten Weltkrieg. Odense University Studies in History and Social Sciences. Vol. 76. 415 s. Dansk resumé. 1982.

Årbog for arbejderbevægelsens historie 12. Udgivet af Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie. 1982. 240 s.

Det hører til sjældenhederne i dansk historieskrivning, at der med ganske få års mellemrum udsendes større arbejder om det samme emne. Det er imidlertid tilfældet, når det drejer sig om det danske socialdemokratiske holdning til landbruget/landarbejderne i sin tidlige fase. I 1978 publicerede Henning Grelle sit hovedfagsspeciale i en let omarbejdet version i SFAH's skriftserie (anmeldt af undertegnede i *HT bd. 81 s. 257 ff.*), og nu foreligger Hans-Norbert Lahmes afhandling om samme periode og samme facet af den tidlige danske arbejderbevægelses historie. Afhandlingen har indbragt sin forfatter den filosofiske doktorgrad ved Odense universitet i efteråret 1981 og er afsluttet fra forfatterens side efteråret forinden.

Henning Grelles bog har således foreligget for Hans-Norbert Lahme, inden han afsluttede sit manuskript. Læseren vil så umiddelbart stille sig det spørgsmål, hvilket nyt i enten konkrete resultater eller metodisk indsigt, Lahmes afhandling bringer. Og Hans-Norbert Lahme har tilsyneladende selv været klar over det problem, idet han i sin indledning raskt affejer den tidligere historieskrivning, der direkte eller i andre sammenhænge belyser emnet. Det går ud over Georg Nørregaards bidrag fra 1931, over de socialdemokratiske partihistorier og ikke mindst over Henning Grelle. Lahme bebrejder denne en geografisk skæv udvælgelse af kildematerialet, at Grelle i sin udnyttelse af kilderne gør sig skyld i »eine ganze Reihe von Missverständnissen und Fehlinterpretationen . . .«, så at hans arbejde trods »brauchbare Ansätze als lückenhaft und insgesamt als missgeglückt zu bezeichnen ist«. Og Lahme lover videre, at dokumentation for denne opfattelse vil følge undervejs i fremstillingen. Henning Grelles resultater bliver da også senere en stadig skydeskive (f.eks. s. 17, 99, 100-103, 240-41 o.s.v.), så man bliver helt forbavset, når Lahme undtagelsesvis (s. 107, note 137) anerkender hans indsigter – men det er så kun for at rette kritikken mod Georg Nørregaard. Lahme anfører til gengæld ikke Henning Grelles arbejde, når han s. 41 i en omfattende note beklager sig over den danske historieskrivnings forbigåelse af P. Knudsens i 1888 publicerede social-statistiske undersøgelser.

Overhovedet gør forfatterens omtale af andre historikers arbejde ikke noget helt tiltalende indtryk. Han slår undervejs ud efter Th. Thaulow, Jørgen Pedersen, Jens Engberg og Oluf Bertolt. Fridlev Skrubbeltrang er ikke ufejlbarlig, men det styrker nu ikke tilliden til Lahmes indsigt i perioden og dens historieskrivning, at han går løs på samme forfatters ganske kortfattede »Husmænd i Danmark i 300 Aar« fra 1942, når han burde have taget stilling til og anvendt den anderledes omfattende og på grundige studier byggede »Den danske husmand I« fra 1952!

For at blive ved Lahmes stærke kritik af Grelles arbejde så kan det umiddelbart slås fast, at der ikke i hans egen afhandling kan hentes grundlag for en så urimelig karakteristik, der forhåbentlig også er blevet påtalt ved selve forsvarshandlingen. (Se Bernt Schillers anmeldelse i *Årbog for arbejderbevægelsens historie 1982 s. 212.*) For Lahmes bog forekommer stærkt opsvulmet. Han gentager og repeterer i udstrakt omfang, og relativt enkle sagforhold kan udpensles helt uproportionalt med deres betydning. På s. 217 medgår en god halv side til at belyse cyklens betydning for den socialdemokratiske agitation på landet. Der refereres til oprettelse af en arbejdercykelklub i København, men forfatteren kommer ikke ind på, hvor stor gennemslagskraft det politiske islæt rent faktisk havde i ABC's aktiviteter – og han nævner ikke denne klubs navn. Læseren får heller ikke præcise informationer, når Lahme citerer fra Harald Jensens bidrag til socialdemokratiets jubilæumsværk fra 1921, hvor der tales om cykelklubber. Men Lahme erklærer, at »Eine Neuerung von erheblicher Bedeutung für die sozialdemokratische Landagitation war das vor allem unter den jungen Genossen rasch an Popularität gewinnende Fahrrad« – men cyklen var vel egentlig ikke forbeholdt socialdemokrater alene. Højskolelærere, konsulenter, foredragsholdere af alle slags tog, hvis de tilhørte de yngre årgange, cyklen i brug i 1890'erne. Her er måske tale om en detalje, men den er ikke ukarakteristisk for Lahmes arbejde.

Hans-Norbert Lahmes afhandling ville have vundet meget ved en gennemgribende opstramning, der kunne have reduceret omfanget betragteligt og som kunne have trukket de væsentlige indsigter stærkere frem. Trods de mange opsamlende formuleringer og delkonklusioner har det for nærværende anmelder været drøjt arbejde at komme igennem bogen. Den stærke opdeling i (for) mange små afsnit har utvivlsomt været tænkt som en ryggrad for fremstillingen, men deres funktion er snarere yderligere at vanskeliggøre overblikket for læseren.

Hans-Norbert Lahmes sigte med sin undersøgelse er næsten identisk med Henning Grelles. Hvad skulle det danske socialdemokrati egentlig mene om denne agrare sektor, og hvorledes skulle man praktisk forholde

sig i det faglige og partimæssige organisationsarbejde overfor klassefællerne på landet. Grelle førte sin undersøgelse tilbage til 1871, mens Lahme forholdsvis hurtigt når frem til programmerne af 1888 og 1890 og derefter ser på bevægelsens faktiske politik i 1890'erne. Hvad hovedresultaterne angår, så når Lahme ikke frem til indsigter, der i det væsentlige ændrer på det billede, Grelle har tegnet i sin bog. Det er fortsat P. Knudsen, der er den afgørende hovedperson i udformningen af partiets linje. Lahme og Grelle ses heller ikke at være grundlæggende uenige om holdningen til spørgsmålet politisk versus faglig organisering af landarbejderne.

Det er en afgjort fortjeneste ved Hans-Norbert Lahmes arbejde, at han har inddraget et mere omfattende og ikke mindst geografisk bredere materiale i sin undersøgelse. Henning Grelles behandling har den svaghed, at han ikke får fulgt sit emne »ud i landet« (jfr. min anmeldelse i *HT bd. 81 s. 259*) men her formår Lahme i mange tilfælde at belyse den faktiske vægtning af landarbejderpolitikken og -agitationen i provinsbyerne, først og fremmest i Århus, og videre ud. Og Lahmes behandling udvider også perspektivet i en anden, helt modsat retning. Det er ham meget om at gøre at vise det danske socialdemokratiske udformning af sin agrarpolitiske linje overfor og til dels i et samspil med det tyske socialdemokratis. Disse forhold antydes i Grelles bog, men bliver i denne undersøgelse mere indgående behandlet. Det er derimod nok et spørgsmål, om Lahmes perspektiv for sit arbejde i denne sammenhæng er tilstrækkelig gennemarbejdet til, at der er dækning for en del af afhandlingens undertitel »ein Beitrag zur Diskussion der Agrarfrage in der europäischen Sozialdemokratie vor dem ersten Weltkrieg«.

Den virkelige vinding i forhold til Henning Grelles undersøgelse rummes i kapitel 5 »Die sozialdemokratische Landagitation von den Anfängen bis zur Jahrhundertwende – Probleme, Erscheinungsbilder und Ergebnisse« (s. 184-256). Her formår forfatteren, ikke mindst ved sin udnyttelse af det omfattende kildemateriale at bidrage mere indgående til belysning af Socialdemokratiets faktisk førte linje i agitationsarbejdet på landet. Derimod må man bestemt tage afstand fra forfatterens påstand s. 331 om, at agitationen havde båret frugt. Når Lahme hævder, at socialdemokratiet ved århundredskiftet »auch die politische Partei der Landarbeiterbevölkerung war«, så holder denne påstand ganske enkelt ikke stik, og det virker ikke tillidvækkende, når Lahme fortsætter med at erklære, at der efter hans opfattelse ikke i den internationale arbejderbevægelse før 1. verdenskrig eksisterede noget arbejderparti, »die in ihren Reihen eine ähnlich zahlreiche und wohlorganisierte Schar von Landarbeitern mustern konnte wie die dänische«. Det er et træk, der genfindes

i Lahmes afhandling flere steder. På et ganske vist kvantitativt ofte omfattende, men ikke altid lige kritisk benyttet kildemateriale drager forfatteren ganske vidtgående slutninger, der ikke sjældent kommer til at stå som temmelig løst begrundende *også* fordi forfatterens faktiske indsigt i danske samfundsforhold i den behandlede periode er behersket – for nu at udtrykke det diplomatisk. I dette tilfælde er der endda kun ringe dækning for Lahmes påstand i hans tal, hvis man tog dem for pålydende, således som Lahme præsenterer dem. Og de kræver i alle tilfælde en nøjere kritisk prøvelse, som Lahme stort set undlader. Der er næppe grund til at ændre ved den opfattelse, at socialdemokratiet ved århundredskiftet ikke kunne siges at have haft succes i sin agitation på landet. I min anmeldelse af Grelles bog satte jeg antallet af partiorganiserede landarbejdere til mellem 1 og 2000 (*HT bd. 81 s. 259*) – en opfattelse, der stort set deles af Per Boje i dennes anmeldelse af Lahmes afhandling i *Årbog for arbejderbevægelsens historie 1982 s. 226*.

Det er værdifuldt, at et meget væsentligt og teoretisk interessant emne indenfor dansk arbejderbevægelses historie nu foreligger behandlet på et sprog, der gør det tilgængeligt for ikke-danskere. Lahmes bestræbelser for at belyse udviklingen i det danske socialdemokrati i forhold til udviklingen udenfor Danmark, først og fremmest i Tyskland, kan da også tyde på, at han ved udarbejdelsen af sin fremstilling ikke først og fremmest har haft det danske historiske publikum i tankerne. Dette ville i så fald også kunne svare for den bredde, der som nævnt er karakteristisk for fremstillingsformen. Lahme gennemgår udførligt de centrale dele af det danske socialdemokratis agrarpolitiske programmer og han advokerer for at opfatte den linje, der fastlagdes 1888 og 1890 som en »tredje vej« i forhold til Kautsky og Lenin (s. 95 ff. og 163 ff.), og dette synspunkt kan have en interesse i den løbende forskningsmæssige diskussion omkring den tidlige europæiske arbejderbevægelse.

I den forskningsmæssige sammenhæng herhjemme må man naturligvis notere sig Hans-Norbert Lahmes disputats som et supplement til Henning Grelles arbejde, og hans behandling af partiets landarbejderagitation rummer mange værdifulde bidrag til forståelse af den tidlige danske arbejderbevægelses profil overfor landbefolkningen.

Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie har med sin årbog for 1982 (nr. 12) valgt at koncentrere sig om landarbejdernes historie. Det sker med en gruppe bidrag om danske forhold, to bidrag om henholdsvis engelske og italienske landarbejderes historie, der har mere oversigtsmæssig og introducerende karakter, og endelig de to officielle opponenter indlæg ved forsvaret af Hans Norbert Lahmes ovennævnte disputats.

Årbogen afspejler temanummerets fordele og ulemper. Der bliver her for alvor taget hul på emnet med en række bidrag omkring et væsentligt emne, men det er ikke just egalitet, der præger indholdet. De to introduktioner til henholdsvis engelske og italienske forhold er bygget helt forskelligt op, og i øvrigt kunne man godt tænke sig at få oplyst, om Alun Howkins har leveret et originalt bidrag til årbogen på dansk, eller om der er tale om oversættelse af et andetsteds publiceret stykke! Årbogen bæres af Henning Grelles og Hanne Damsholts store artikler om henholdsvis Landarbejderforbundet og arbejderbevægelsen 1906-17 og landarbejderstrejken i 1921. Begge artikler belyser indgående de særlige problemer, der knyttede sig til organiseringen af lønarbejderne indenfor landbruget. Problemerne knytter sig tydeligvis ikke blot til forhold som ansættelsesvilkår, accept af gårdmandsstandens kulturmønstre o.s.v., men også til partiets resp. (by)fagbevægelsens ikke altid lige gennemskuelige og helhjertede holdninger. I Henning Grelles artikel står den »farverige« Carl Westergaard naturligt i centrum, og hans bidrag forekommer mest afrundet, mens Hanne Damsholts behandling af landarbejderstrejken i 1921 endnu i lidt for udpræget grad præges af udgangspunktet som specialeafhandling.

Anette Eklund Hansen når næsten kun at skitsere arbejdsforholdene for landarbejderkvinderne i sidste halvdel af 1800-tallet, og man bliver lidt forvirret, når man går igang med henholdsvis Birgitte Possings og Anna-Birte Ravns og Maren Baks bidrag. De handler om henholdsvis kvindearbejde på landet i 1800-tallet og om *husmandskoners* livssituation i Nordjylland i 1979. Deres respektive dyder ufortalt forekommer det, at tilknytningen til årbogens tema unægtelig er ret løs. Årbogens redaktion kunne formentlig her blandt de adskillige specialer, der i de senere år har behandlet emner af landarbejdernes historie i Danmark, have fundet bidrag af større umiddelbar relevans for det emne, man har sat sig for at belyse.

Claus Bjørn